

PREDICATUL ȘI MODALIZATORII. O CONTROVERSĂ

ANCA STOENESCU

Colegiul Tehnologic de Industrie Alimentară, Arad

Cuvinte-cheie: *limba română, gramatică, modalizatori, predicat verbal compus*

Problema predicatului verbal compus a fost și a rămas o chestiune frecvent discutată în lingvistica românească, dar mai ales, cum e și firesc, în studiile și gramaticile dedicate sintaxei limbii române.

O lucrare amplă, din multiple perspective, a consacrat acestei probleme Mirela Ioana Borchin, *Modalitatea și predicatul verbal compus*, Editura Helicon, Timișoara, 1999. Autoarea privește întreaga problemă din punctual de vedere al teoriei modalității, punând în evidență întâi sistemul model în logică, pentru a se opri apoi asupra modalității în lingvistică. Sunt puse în evidență aici tipurile de modalități și *modalizatorii*, identificați în adverbele de modalitate și în *modalizatorii verbali*, care, alături de verbele modale și modurile verbale, includ și *semiauxiliarele de modalitate*. Acestea vor fi analizate ca „mijloace de expresie lexico-gramaticală a modalității“. Este avută în vedere perspectiva pragmatică, cea semantică, implicând, aceasta din urmă, viziunea structuralistă și pe cea poststructuralistă, pentru ca în final să se identifice determinarea logică și lingvistică a sensurilor semiauxiliarelor de modalitate.

În primul rând, e necesară operația de delimitare a verbelor modale de semiauxiliarele de modalitate. Primele sunt „verbe cu semantism modal“, de felul lui *a spera, a bănuși, a părea, a se mira, a vrea* etc. Semiauxiliarele de modalitate sunt mai abstractizate semantic și chiar „marcate gramatical“. Ele sunt „instrumentele de bază ale modalității în clasa verbului“ și le este specifică „prima

poziție dintr-o structură bivalentă indisociabilă, chiar în situația când ambele verbe sunt la moduri personale, predicative“ (p. 71–72). Ele sunt în număr „foarte redus în româna actuală: *a putea, a trebui, a avea, a fi, a veni*“ (p. 73).

Semiauxiliarele din lista de mai sus prezintă anumite caracteristici „ale unei clase în formare“, anume:

– sunt verbe defective: nu admit formele imperative și sunt rezistente la diateza pasivă, unele chiar la diateza reflexivă;

– sunt intrazitive,

– apar numai într-o structură biverbală, „în combinație cu un verb-dictal, structură căreia i se atribuie funcția sintactică de predicat verbal/nominal compus“ (p. 74).

Acest tip de verbe intră într-o „structură sintactică intrapropozițională, ca „subclase verbale caracterizate printr-un semantism special și prin particularități morfosintactice definitorii“. Într-o asemenea structură, ele realizează „un predicat *modal* din punct de vedere semantic și *verbal sau nominal compus* din punct de vedere sintactic“ (p. 78). Ele „introduc informația modală în interiorul unui predicat și își pierd statutul extrapredicativ, actualizându-se ca modalități *de re*“ (p. 79). Oricum, ele se situează „în zona de separație dintre mijloacele lexicale și instrumentele gramaticale ale modalității“ (p. 85). Autoarea analizează, amănunțit, compatibilitățile și incompatibilitățile cu anumite forme verbale, precum infinitivul, conjunctivul, participiul și supinul.

În gramatica limbii române s-a conturat și teza inexistentă predicatului verbal/nominal compus. Amintim aici poziția Mioarei Avram: „Faptul că verbele de modalitate și cele de aspect sunt insuficiente din punct de vedere lexical, nu este în măsură să împiedice interpretarea lor drept predicate, între altele pentru că există și alte predicate insuficiente – unanim admise – reprezentate prin verbe ca *a presta, a promova*. (Clasificarea predicatelor verbale în simple și compuse – sau complexe – este legată de părerea conform căreia verbele de modalitate și de aspect nu pot forma singure predicate¹.)

Contestarea existenței semiauxiliarelor de modalitate și implicit a predicatului verbal compus vine din partea unor lingviști clujeni, în

special din partea lui G.G. Neamțu, *Predicatul în limba română. O reconsiderare a predicatului nominal*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1986. Analiza lui se concentrează pe *a putea*, „situat în fruntea tuturor listelor, considerat concludent pentru seria în întregime”².

Înainte de toate, G.G. Neamțu indică ambiguitatea termenului *semiauxiliare*, al cărui prim component, *semi-*, vrea să arate „o abstractizare și o gramaticalizare care nu sunt însă duse până la capăt”. Oricum, lingvistul clujean crede că „modalitatea în română [este] o categorie în stadiu incipient, nicidecum avansat sau încheiat” (*ib.*).

O primă chestiune este cea a nivelului de abstractizare, deoarece s-a demonstrat că acestor verbe li se poate determina explicit un conținut lexico-semantic, ele putând avea chiar sinonime³. În ultimă instanță, gradul de abstractizare, este greu de stabilit, iar G. G. Neamțu se întreabă în ce măsură *a putea* este mai puțin abstract decât *a deveni* sau, cu alte cuvinte, cu cât e mai abstractă *devenirea* decât posibilitatea (necesitatea). Cum nu se poate dovedi că „devenirea este o categorie gramaticală, iar *a deveni* instrumentul ei gramatical (morfematic) de realizare, tot așa stau lucrurile, din partea laturii lexico-semantice, și pentru *a putea (a trebui)*” (*ib.*).

Analiza cea mai extinsă o operează G.G. Neamțu asupra construcției *a putea* + conjunctiv, unde, spune el, apar trei variante:

(a) „*a putea* + conjunctiv” are aceeași interpretare ca și „*a putea* + infinitiv” adică sunt considerate *predicat compus* sau *predicat complex*⁴. Valeria Guțu Romalo, *Sintaxa limbii române. Probleme și interpretări*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1973, p. 129, vorbește despre *grup verbal*, ceea ce include ambele realizări de mai sus.

(b) Cele două construcții au fost totuși departajate, „*a putea* + infinitiv” fiind considerat *predicat compus*, iar „*a putea* + conjunctiv”, *predicat complex*. Acesteia din urmă, „ar trebui – spune G.G. Neamțu – să i se găsească un opozant (X) la același nivel, sistemul denominativ prezentându-se aproximativ astfel: *predicat compus complex/predicat compus X*. Indiferent care din cele două

variante (compus sau complex) le acceptăm, este clar că în ambele construcții avem câte două lexeme verbale⁴⁵.

(c) Departajarea a mers și mai departe, ajungându-se la a considera *predicat complex* numai construcția „a putea + infinitiv“, în vreme ce „a putea + conjunctiv“ se poate disocia sintactic cu conjunctivul ca predicat verbal, iar conjunctivul component al unei completive directe⁶.

Într-o asemenea viziune, este firesc să se creeze o opoziție a celor două construcții, adică lui *conjunctiv/infinitiv* să-i corespundă, din punct de vedere funcțional, opoziția *propoziție/parte de propoziție*, în speță completivă directă/complement direct.

G.G. Neamțu respinge și tratamentul oscilant, ca verb, al lui *a putea*, când verb, când auxiliar.

Argumentului că subiectul, fiind comun în cele două construcții, *El nu poate veni/El nu poate să vină*, impune caracterul unitar al acestora, G.G. Neamțu îi opune constatarea că numai *referențial* există o coincidență, structural însă este vorba de două subiecte. „De altfel, spune el, însuși faptul de a se vorbi (pentru *a putea* + infinitiv) de un subiect al infinitivului înseamnă a recunoaște că infinitivul nu formează o unitate nedisociabilă cu *a putea*“⁷.

În construcțiile impersonale, *Se poate întâmpla orice*, *Se pot întâmpla multe*, pe de altă parte, subiectul este al infinitivului, care, la rândul lui, este o contragere infinitivală subiectivă pe lângă *a putea*.

Într-o propoziție ca *Nu se poate pleca*, se dovedește că impersonalitatea aparține ambilor termeni, prin proba transformării infinitivului în conjunctiv: *Nu se poate să se plece*. „Pe această cale – admite G.G. Neamțu – obținem un nou argument în favoarea calității de verb (propriu-zis) a lui *a putea*, căci variația personal/impersonal caracterizează numai verbele pline, nu și auxiliarele“⁸.

O altă obiecție se referă la tranzitivitatea lui *a putea* dintr-un enunț ca *Nu se poate să plece*. G.G. Neamțu consideră că *a putea* este tranzitiv intrinsec, dar are particularitatea de a-și actualiza tranzitivitatea printr-un alt verb, și nu printr-un nume în acuzativ, „dar, precizează el, aceasta este doar o particularitate a verbului în discuție, nu o infirmare a tranzitivității“⁹. În aceste condiții, *poate* din

enunțul amintit a fost *intransitivizat* prin *se*, devenind regent al unei subiective. „Aceasta presupune însă – argumentează el în continuare – că, fără *se* impersonal, *a putea* este tranzitiv și regent al unei complete directe. Odată dovedit că *a putea* în combinație cu conjunctivul este tranzitiv, nu ne rămâne de acceptat decât că și în combinație cu infinitivul tot tranzitiv este”¹⁰.

În articolul Valeriei Guțu Romalo dedicat semiauxiliarelor de mod v. *supra*, n.2) se invocă, în sprijinul categoriei predicatului compus, imposibilitatea inserării adverbului de negație **nu** între *a putea* și *infinitivul următor*. Adică: *nu poate citi*, dar * *poate (a) nu citi*. Pentru această din urmă „imposibilitate” se recurge la construcția *a putea* + conjunctiv: *poate să nu scrie/nu poate să nu scrie*.

Consecința logică a acestei interpretări este „că cele două construcții cu *a putea* (+ infinitiv, respectiv conjunctiv) nu pot fi interpretate identic, în speță ca fiind deopotrivă predicate compuse”, pentru că este de neconceput ca „în interiorul unei categorii gramaticale, ai cărei componenți se presupun nedisociabili sintactic, negația, fenomen sintactic, să acționeze separat, pe componenți”¹¹.

S-a mai invocat și solidaritatea pronomelor cu întregul grup în *nu-l poate bate*, *nu-mi poate interzice*, în calitatea lor de complement direct, respectiv indirect. Dar, prin trecerea infinitivului la conjunctiv, complementele în cauză se re poziționează: *nu poate să-l bată*, *nu poate să-mi interzică*. „În consecință, – trage concluzia G.G. Neamțu – în *nu poate să-l bată*, complementul direct este al conjunctivului și numai al lui. Prin interpretarea unitară a celor două construcții, și complementul din fața lui „*a putea* + infinitiv” aparține doar infinitivului, nu și lui *a putea*, încât și această grupare se dovedește disociabilă sintactic”¹².

În același sens se pune și problema pronomelui reflexiv, în dativ sau acuzativ, din enunțuri ca *nu mă pot duce*, *nu-ți poți aminti*.

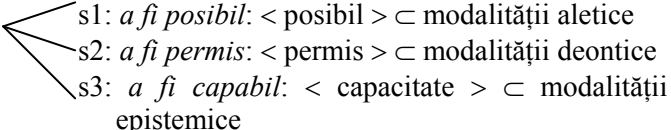
Trecând peste descrierea dificultăților pe care le ridică predicatul verbal compus în practica analizei sintactice, vom releva obiecția lui G.G. Neamțu legată de terminologia construcției, el optând pentru a denumi doar predicatul exprimat prin *a putea*, *predicatul modal*, deoarece numai el exprimă modalitatea. Nici segmental „auxiliar”

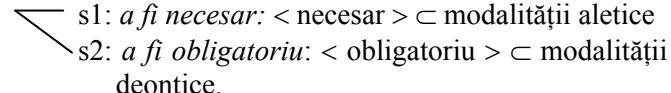
din *semiauxiliar* nu este o soluție acceptabilă, fiindcă el desemnează un verb care ajută la formarea sau exprimarea unei categorii gramaticale, or, în construcțiile analizate, *a putea* nu ajută, ci exprimă el însuși modalitatea. E acesta un argument spre a încadra pe *a putea* la *verbele modale*.

Concluzia lingvistului clujean este clară: „Cele de până aici ne îndreptățesc – alături de alți autori – să contestăm existența în română, a predicatului compus (complex) și, odată cu el, a (semi)auxiliarelor de modalitate, acestea fiind predicative cu toate celelalte verbe”¹³.

O serie de contraargumente a adus obiecțiilor lui G.G. Neamțu, Mirela Ioana Borchin în lucrarea mai sus analizată. Dintre ele, cea care poate ridica discuții este cea privitoare la conținutul lexico-semantic al semiauxiliarelor, ce le permite să aibă și sinonime, conținut care l-a determinat pe G.G. Neamțu să le considere verbe predicative. „Cu siguranță, așa stau lucrurile” – admite Mirela Ioana Borchin – când e vorba de conținutul lexico-gramatical. „Numai că G.G. Neamțu – spune ea în continuare – pierde din vedere un amănunt: relațiile de sinonimie pe care le controlează semiauxiliarele de modalitate, probate de substituția contextuală, determină echivalarea acestora cu alți modalizatori, aflați în formula semică a unui tip sau al altuia de modalitate.

În niciunul dintre contexte, ele nu realizează sinonimia cu un verb «plin» semantic [...].

a putea

a trebui

O altă chestiune discutabilă este aceea a tranzitivității lui *a putea*, în contextul în care unii lingviști (Iorgu Iordan, D. Crașoveanu, citați de autoare), consideră semiauxiliarele de modalitate ca fiind intransitive.

Revenind la G.G. Neamțu, putem spune că opiniile sale se bazează pe o concepție unitară, tipică pentru gramaticienii clujeni. Vom da o schiță a ei, bazându-ne pe cele spuse de el în opera deja amintită.

Verbul la mod personal este considerat, „purtător *material* (subl. n.) al indicilor de predicativitate“, fiind *unic* din acest punct de vedere între părțile de vorbire. Acești indici îi permit să se constituie în *predicat*, element fundamental în organizarea și generarea *propozitiiei*, fiind, cu mici restricții, însuși semnul acesteia. Considerând că teza predicativității tuturor verbelor, inclusiv a lui *a fi*, are o solidă susținere teoretică și practică, G.G. Neamțu se consideră îndreptățit să susțină „existența unui singur tip de predicat, și anume **verbal**, totdeauna *monolexematic*“¹⁴.

În virtutea acestei opțiuni, este contestat caracterul unitar al predicatului nominal, scoțând numele predicativ din sfera predicatului și contestând adecvarea termenului de „nume predicativ“. Pentru clarificarea statutului fostului nume predicativ, autorul „formulează un criteriu sintagmatic-transformațional și propune, pentru „numele predicativ“, termenul de *adjunct verbal primar*“¹⁵.

G.G. Neamțu mai susține că, sub aspectul orientării teoretice generale, este adeptul *gramaticii neotradiționale*, unde se include și GA, făcând însă apel și la „unele elemente structuraliste“¹⁶.

Note

1. Mioara Avram, *Gramatica pentru toți*, Editura Humanitas, București, 1997, p. 331-332.
2. *Op. cit.*, p. 33. Cf. și Valeria Guțu Romalo, *Semiauxiliarele de modalitate*, în *Studii de gramatică*, vol. I, 1956, p. 57-85 ; Gh. N. Dragomirescu, *Auxiliarele modale*, „Limbă și literatură“, 1963, p. 231-256 ; Gh. Constantinescu, *Particularitățile semantice și sintactice ale verbului a trebui*, „Limba română“, 1970, nr.1, p. 15-24, v. și „Limbă și literatură“, 1970, p. 163-174.
3. V. și Gh. N. Dragomirescu, *art. cit.*, p.234, 247.
4. Cf. și I. Coteanu, *Gramatica de bază a limbii române*, Editura Albatros, București, 1982 (retipărire la Editura Garamond, f.a.), p.246-248 ; Pompiliu Dumitrașcu, *În legătură cu predicatul multiplu și cel complex*, „Cercetări de lingvistică“, 1964, nr. 1, p.59-66.

5. G. G. Neamțu, *op. cit.*, p. 36.
6. Gh. N. Dragomirescu, *art. cit.*, p. 239-240.
7. G. G. Neamțu, *op. cit.*, p. 38.
8. *Ibidem*, p. 39.
9. *Ibidem*.
10. *Ibidem*.
11. *Ibidem*, p. 40.
12. *Ibidem*, p. 41.
13. *Ibidem*, p. 45.
14. *Ibidem*, p. 5.
15. *Ibidem*, p. 6.
16. *Ibidem*, p. 7.

Sigle

- GA : Academia Română, *Gramatica limbii române*. Ediția a II-a revăzută, 2 vol. Editura Academiei Române, București, 1963.
- GALR I, II : Academia Română. Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan-Al. Rosetti”, *Gramatica limbii române*. (Coord. Valeria Guțu Romalo). Vol. I : *Cuvântul*. Vol. al II-lea : *Enunțul*, Editura Academiei Române, 2005.
- GBLR : Academia Română. Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan-Al. Rosetti”, *Gramatica de bază a limbii române*. (Coord. Gabriela Pană Dindelegan), Univers Enciclopedic Gold, București, 2010.

Bibliografie

- Avram, Mioara, *Gramatica pentru toți*, Editura Humanitas, București, 1997.
- Borchin, Mirela Ioana, *Modalitatea și predicatul verbal compus*, Editura Helicon, Timișoara, 1999.
- Constantinescu, Gh., *Particularitățile semantice și sintactice ale verbului a trebui*, „Limba română”, 1970, nr. 1, p. 15-24.
- Coteanu, I., *Gramatica de bază a limbii române*, Editura Albatros, București, 1982 (retipărire la Editura Garamond, f.a.).
- Dragomirescu, Gh. N., *Auxiliarele modale „Limbă și literatură”*, 1963, p. 231-256.
- Dumitrașcu, Pompiliu, *În legătură cu predicatul multiplu și cel complex*, „Cercetări de lingvistică”, 1970, nr.1, p. 59-66.
- Guțu Romalo, Valeria, *Semiauxiliarele de modalitate*, în *Studii de gramatică*, vol. I, Editura Academiei Române, București, 1956, p. 57-85.
- Guțu Romalo, Valeria, *Sintaxa limbii române. Probleme și interpretări*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1973.
- Neamțu, G. G., *Predicatul în limba română. O reconsiderare a predicatului nominal*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1986.

PREDICATE AND MODALISERS. A CONTROVERSY

(Abstract)

Key words: *Romanian language, grammar, modalisers, compound verbal predicate*

The issue of the *compound verbal predicate* has long been debated by Romanian grammaticians, some supporting its existence in Romanian, other denying it.

The article presents the opinions of two linguists with opposite options in the matter: Mirela Ioana Borchin and G. G. Neamțu.

Mirela Ioana Borchin regards the problem from the viewpoint of the modality theory, starting from logics and dwelling on the interpretation of modality in grammar. Modalisers are identified in modal adverbs and verbal modalisers, including also the semi-auxiliary verbs of modality. Modalisers enter an intra-sentence structure, where it forms a predicate, *modal* from the semantic point of view and *verbal or compound nominal* from the syntactic perspective.

On the opposite pole we find the representatives of the Cluj School, in this case G. G. Neamțu. He contests the existence of the semi-auxiliaries of modality and implicitly of the compound verbal predicate, arguing that all verbs, including the semi-auxiliary ones, possess a certain semanticism which makes them all predicative. There is thus a single type of predicate in Romanian, more precisely the *verbal* one.